

Костицький М. В., професор кафедри філософії права та юридичної логіки Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України, член-кореспондент НАПН України

БОРІТЬБА ЗА ДЕРЖАВНУ УКРАЇНСЬКУ МОВУ ЯК БОРІТЬБА ЗА УКРАЇНСЬКУ ДЕРЖАВУ

Українська держава вступивши в політичний союз з Московією 1654 р. поступово завдяки зусиллям останньої втрачала політичну незалежність, суверенітет, свободу. Включившись у війну з Польщею в інтересах України Московія підписала з Річчю Посполитою 1776 р. Андрусівське перемир'я за яким Україна була поділена: Лівобережна за Московією, Правобережна – за Польщею. Цей поділ був остаточно затвердженом «Вічним миром» 1686 р. між цими державами. Такий стан тривав аж до кінця XVIII ст. з вказаного часу почалася колонізація українських земель, наступ на українство в політичній, економічній, духовній сферах. Зокрема, з 1685 р. Київська православна митрополія яка з часів її заснування в X ст. підпорядковувалась Константинопольському патріарху зусиллями митрополита Гедеона (Святополк – Четвертинського, висвяченого в Москві) всупереч канонічному праву перейшла в підпорядкування Московського патріарха. У XVIII ст. статус Київської митрополії понижувався, титули митрополитів «обрізалися», зрештою вона стала звичайною єпархією Московської церкви. Заборонено з часом вживання в церквах на українських землях української мови. Оскільки освіта і наука в цей час зосереджувалася в духовних закладах (монастирях) то і в шкільництві українська мова витіснялася.

Остаточна ліквідація української автономії за часів Катерини II співпадає з тотальним наступом на українську мову в публічній сфері. Він був продовжений «Валуєвський циркуляр» (1867 р.) – розпорядженням царського міністра Валуєва яким зупинено видання навчальної і релігійної літератури українською мовою, в цьому циркулярі вперше зафіксовано, що «ніякої малоросійської мови не було і не може

бути». (Цікавим у висловлюваннях сучасного російського президента В. Путіна).

Продовжував цю тенденцію Емський указ (1876 р.) російського імператора Олександра II (Освободителя?) за яким заборонено ввіз літератури, сценічні виступи, газети, видання літературних творів, переклади, тексти нот (?) українською мовою.

Тактичним відступом в боротьбі з українською мовою та українською державою була більшовицька політика «українізації» (1919–1930 рр.). Більшовики після двох невдалих спроб окупації України в 1920 р. утвердилися на цій землі на десятиліття. Щоб відволікти українство від боротьби за власну державу були зроблені поступки українству в сфері культури, мови, науки. Це дало поштовх до різкого зростання в українській духовній сфері. Але лише утвердившись на більшовицькому політичному Олімпі Й. Сталін через своїх політиків (Л. Каганович, В. Молотов, П. Постишев, Д. Мануїльський і ін.) почав тотальний наступ на українство. Почалося зі сфальшованого процесу СВУ, розвинулося в організації Голодомору 1932–1933 рр., а закінчилося «розстріляним» українським Відродженням.

До кінця 30-х рр. XX ст. в СРСР фактично ліквідовано політичну автономію союзних республік. Після сталінської Конституції 1936 р. була прийнята Конституція УРСР 1937 р. яка була змістовно копією союзною. Лицемірно Україна проголошувалась суверенною та рівноправною (ст. 14), а фактично ставала провінцією нової соціалістичної імперії. В ній була продовжена колоніальна політика царської Росії, і в першу чергу щодо українства та України. Так, виморивши понад мільйон українців голодом на Кубані з 1933 р. україномовні педінститут, кільканадцять технікумів, десятки шкіл в одночасся були переведені на російську мову викладення, українці які залишилися живі стали росіянами. Та й на території Української СРР на землі виморених голодом 7–9 мільйонів українців було завезено кілька мільйонів росіян та представників інших національностей, Мовою цих людей і мовою навчання їх дітей зрозуміло була російська мова. В зв'язку з індустріалізацією та урбанізацією в Україні зростала кількість міст та населення в них. Але цей ріст пов'язаний з припливом людей російської національності. Навіть в регіони, де було явне чи приховане безробіття серед місцевого населення навіть на некваліфіковану роботу завозилися росіяни (Дніпрогес, Червоноград, Добротвір

та ін.), Завдяки цьому, якщо в 1923 р. в Україні проживало 3 млн., а в 1959 р. – 7 млн., то в 1989 р. вже близько 12 млн. росіян.

На початку 50-х рр. XX ст. в СРСР почалася «Хрущовська відлига». З концтаборів було випущено сотні тисяч невинно репресованих людей. В Україні вперше за радянську історію з найвищої посади – першого секретаря ЦК КПУ в 1953 р. було звільнено русифікатора Л. Мельникова та призначено українця О. Кириченка. Відновився процес українізації. Однак, в листопаді 1958 р. були опубліковані тези про реформу освіти в яких одним з головних пунктів було вказано на право батьків вибирати мову навчання їх дітей. На реалізацію цих тез був прийнятий союзний закон, з лицемірною назвою «Про зміцнення зв'язку школи з життям і про подальший розвиток народної освіти». В квітні 1959 р. цей закон був продубльований як закон в Українській РСР.

Реалізація вказаного закону призвела до зменшення числа українських шкіл та числа учнів у них. В 1958/1959 навчальному році в Україні було 25,4 тис. українських шкіл де навчалося 3,5 млн. учнів, російських – 4069, із 1,5 млн. учнів. Проти 1955/1956 навчального року кількість учнів в російських школах зросла на 182 тисячі, а в українських на 2,5 тис. зменшилося. В Донецьку 98 %, в Харкові 87 %, Одесі 87 %, Горлівці 91,3 % дітей вчилися в російських школах і це при тому, що навіть в цих містах домінували етнічні українці. У Кримській області «подарованій» Україні в 1954 р. було всього 3 українські школи де навчалося 600 дітей.

Вже з 1961 р. кількість російськомовних видань стала перевищувати українські (4416 і 4041 назви). Після XXII З'їзду КПРС в 1961 р. взято курс на розвиток «загальної для всіх націй інтернаціональної культури». Зрозуміло на базі російської мови. Русифікація торкнулася і вищої школи: з дев'яти університетів лише Львівський був україномовний, а в таких двох найстаріших університетах, як Харківський і Одеський лише 10 % викладів відбувалися українською мовою. Технічні вузи і технікуми були тотально русифіковані. Те саме робилося з системою профтехосвіти. Поряд з русифікацією науки, освіти, культури та всього публічного життя розпочалася хвиля масових репресій проти української інтелігенції яка тривала до початку 80-х рр. XX ст. В Україні починаючи з 60-х рр. запали бібліотеки і архіви: Академії наук у Києві, медичного інституту в Тернополі, Видубицького монастиря в Києві, єврейської синагоги в Одесі,

музею «Софії Київської». Ті українці, котрих радянська влада вже не могла репресувати були вигнані за кордон.

Рух Опору в Україні привів до створення в 1988 р. Української гельсінської спілки в 1989 р., Товариства української мови ім. Т. Шевченка, Товариства «Меморіал», до відновлення НТШ ім. Т. Шевченка, у вересні 1989 р. – Народного Руху України. Демократизація і перебудова в СРСР та внутрішні революційні процеси в Україні призвели до серйозних змін в політичній сфері: 16 липня 1990 р. була прийнята Декларація про державний суверенітет України, а 24 серпня 1991 р. – Акт незалежності України. В цих документах вказувалось на невід’ємне право української нації на самовизначення та творення власної держави. 28 червня 1996 р. була прийнята Конституція України.

В ст. 10 вказаної Конституції України закріплено державний статус української мови передбачено, що держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя. В 1999 р. це положення Конституції автентично протлумачив Конституційний Суд України. Буквально з перших днів дії української Конституції проти вказаної конституційної норми почали виступати комуністи в Україні (очевидно, як члени філії російської компартії). За ними потягнулася російська національна меншина та регіональні зрусифіковані (хохли і малороси) еліти. Блокувалося вивчення української мови в середніх школах, викладання українською мовою у вищах, вживання державної мови в державних установах, органах місцевого самоврядування. З 2000 р. російські і проросійські організації, агентура російських спецслужб діючи проти України все більше спекулювали на мовному питанні. Якщо порівняти ситуацію в нас і в Прибалтійських чи Середньоазійських республіках, то росіяни з панівного етносу перетворилися в національну меншину. І цього вони не хочуть, не можуть визнати. Вивчати державну мову країни проживання і неможеться і не хочеться. (Правда питання з російською молоддю докорінно відмінне). Окупації Криму і організації війни на сході України російськими силами передував пропагандистський ідеологічний наступ на українську мову, церкву, історію і культуру.

В Москві добре зрозуміли, що для підкорення України необхідно тримати її народ в духовній кабалі та мовній «німоті». Однак, як вказано вище, це не вдалося зробити русифікаторам впродовж трьох століть московської неволі, не вдається зараз та і в майбутньому.